

tříd, které přivedly národ ke ztrátě svobody. Vzpomeňme jen na postavu Rejtana, drobného šlechtice, který chce svým vetem zmařit zradu magnátů, na jednom z raných obrazů Matejkových, která je takovou kritikou namířenou do minulosti i přítomnosti. U nás je to problematika husitství vůbec a postava Husova zvláště, která dráždila konzervativní kruhy aristokracie i církevní hierarchie. Vždyť ještě roku 1889 prosadil Karel Schwarzenberg v českém sněmu, že na budově muzea, mezi desítkami desek se jmény mužů zasloužilých o kulturní rozmach Čech, nebude umístěna deska s Husovým jménem. Odpovědí na to byly studentské demonstrace, vzrůst zájmu o husitství a posléze hnutí za vybudování Husova pomníku na Staroměstském náměstí. Tak i zde výběr osob a námětů z historie odrážel politický zápas současnosti.

* * *

K ČESKÉMU HISTORISMU A NACIONALISMU

Josef Hanzal

V stručném diskusním příspěvku bych se chtěl vyjádřit k některým zásadním problémům, o nichž se tu hovořilo, a dále k některým opomenutým či málo povšimnutým otázkám; konkrétně půjde o tyto tematické okruhy: 1/ na okraj pojmosloví, 2/ k pojetí českého historismu a nacionalismu, 3/ vztah obecné historie a uměnovědných oborů vzhledem k našemu tématu.

1/ V referátech se ne vždy přesně používaly pojmy, aniž by se řádně objasnily a chronologicky zařadily; jsou to zejména: historické povědomí, historické vědomí, vlastenectví a nacionalismus. České národní povědomí a vědomí jsou kategorie mnohem starší než období, o němž hovoříme; rozhodně už ve středověku, a zvláště v husitské a pohusitské epoše nacházíme silné národní vědomí, národní povědomí sahá pak ještě hlouběji do minulosti. Souhlasím s pojmovým vymezením národního povědomí a vědomí, které tu podal M. Hroch. Co do chronologie a obsahové náplně bych kladl uvedené pojmy do této řady: národní povědomí, národní vědomí, vlastenectví, nacionalismus. Poměrně vágní a nejvíc potíží působící je pojem vlastenectví, rozhodně je však starší než nacionalismus a není pochyb, že lze hovořit o výrazném barokním vlastenectví, například u B. Balbína a dalších postav pobělohorských Čech.

Jasněji vyhraněný je termín nacionalismus, který spadá ve své pravé podobě právě do 19. století; je spjat s novodobým for-

mováním národa a je výrazem politického programu českého národa tak, jak tu o něm mluvil Otto Urban.

2/ Přestože jsme o českém politickém historismu 19. století slyšeli mnoho zajímavého, nebylo, myslím, řečeno vše podstatné a syntetické o tomto nesmírně důležitém fenoménu. V této souvislosti bych chtěl poukázat, že se zde v průběhu celého sympózia vůbec nevyskytla tři jména: T. G. Masaryk, Josef Pekař a Zdeněk Nejedlý. Není jistě třeba připomínat, že tyto osobnosti se významně podílely na vytváření a vyhraněném pojetí českého historismu a nacionalismu, zejména ve známém sporu o smysl českých dějin. V tomto sporu bylo shrnuto a dobově vyhoceno veškeré předchozí nazírání na české dějiny a na historické zakotvení českého národního programu.

Nemůže být jistě pochyb, že bez toho, aniž bychom se seriózně, kriticky a na úrovni současného stavu poznání vyrovnali s nadhozeným problémem, nepokročíme podstatně dále k pochopení českého nacionalismu a historismu. V tom vidím důležitý úkol zejména pro další studium historické a filozofické.

Na okraj hodnocení hlavních tvůrců národního programu bych chtěl upozornit, že není bez zajímavosti, že dvě z vůdčích postav a protagonistů celého vývojového procesu, František Palacký a T. G. Masaryk, přicházejí do středu proudu národního života, do Prahy, zvenčí, z cizího světa, vyzbrojeni širším evropským a kritickým rozhledem. Přicházejí proto s novým, hlubším a kritičtější pohledem na věc a setkávají se přirozeně se značným nepochopením i odmítáním, protože mnoha vlivným vůdcům národa i dobovému myšlení nejsou dost národní. Později se však s tradiční nacionální koncepcí stále více sbližují a stávají se hlavními architekty novodobého národně politického programu, a pochopitelně tím i mluvčími liberálně buržoazního pojetí historismu /u Palackého jsou však i nadále patrné prvky hegelovského dialektického chápání tohoto fenoménu/. To vše by ovšem vyžadovalo mnohem důkladnější analytický výklad.

3/ Nynější setkání obecných historiků a historiků výtvarného umění, hudby, literatury a divadla i filozofů, tedy zástupců všech oborů, které mají co říci k významné otázce historického vědomí v 19. století v našich národních dějinách, je nepochybně užitečné a plodné. Škoda že není více času osvětlit konkrétně v diskusi, jak mohou uměnovědné disciplíny spolupracovat s historií a naopak; příznačné je, že v řadě referátů se ozýval požadavek potřeby hlubší historické analýzy, aby bylo možno lépe vyklá-

dat určitého uměleckého tvůrce, dílo či celý směr a proud. Ještě cennější je pak, že v několika případech jsme svědky, jak se uvedené postuláty už částečně realizují. Za jiné bych chtěl jmenovat příspěvek V. Lébla a J. Ludvové o Smetanově *Mé vlasti*, který podle mého názoru je takovým zdařilým pokusem tohoto druhu; pokouší se nově osvětlit Smetanovo dílo a ukázat jeho zrod i jeho hudební podstatu a hodnotu v dobovém kontextu a v příslušných souvislostech.

Na štěstí již minula doba, kdy se v uměnovědných pracích obvykle v úvodu reprodukoval výklad o příslušné historické základně, převzatý z nějakého historického díla, navíc často schematický a málo říkající, pak se beze všeho přešlo ke konkrétnímu standardnímu uměnovědnému rozboru, aniž by se hledal hlubší a smysluplný vztah v obou těchto rovinách. Je zjevné, že výtvarný, literární či hudební historik musí podstoupit náročnou a obtížnou práci a studovat dobové historické podmínky a okolnosti sám, často přímo z pramenů. Jen tak se stane jeho vlastní rozbor správnější, věrohodnější a plastičtější.

Totéž platí i pro obecnou historii. Na mnoha příkladech z naší, a zejména z cizí literatury bychom mohli ukázat, jak znalost uměnovědné problematiky obohacuje historikovu práci. A tu zas nestačí, aby historik vycházel jen z uměnovědné literatury, ale je třeba, aby se sám pokoušel pochopit a vyložit ty uměnovědné otázky, jež pro svou práci potřebuje. Není nutno zdůrazňovat, že tento požadavek má různé opodstatnění a platnost v různých oborech historické práce, jiný v ekonomické, politické, kulturní historii apod.

Domnívám se, že téma, s nímž jsme se tu potýkali, český historismus 19. století, je pro takové komplexní, několikaoborové studium přímo optimální. Lze si jen přát, aby se toto sympóziem stalo impulsem k další práci v naznačeném duchu.

* * *

K DRUHÉMU ASPEKTU HUDEBNÍHO HISTORISMU

Miroslav K. Černý

Muzikologické příspěvky, které zde odezněly, si všímaly vlivu historismu na obsah hudebního sdělení, a hovořily tedy především o obsahu a slovně formulovaném textu hudebních děl. Má to své důvody ve specifických českých podmínkách, kdy v 19. století právě tento "historismus" sehrál významnou pokrokovou úlohu. Vliv idejí 'historismu byl však mnohem širší, a právě do této široké